

Short Communication

بررسی پرسشنامه‌ای وضعیت شکار پرندگان آبی در تالاب گمیشان، جنوب شرق دریای خزر

A Survey of Waterbird Hunters in Gomishan Wetland, Southeast Caspian Sea

ABBAS PAHLAVANI

Tarbiat Moallem University of Sabzevar, Sabzevar, Iran. Email: abpahlavani@yahoo.com

Received 5 August 2006; accepted 30 January 2008

Abstract: 185 questionnaires were distributed to hunters around Gomishan Wetland on Wednesdays, Thursdays and Fridays in December 1996 and January–February 1997 (NB: the weekend in Iran is Thursday/Friday). Of the respondents, 68.3% were forty years old or more, 35% were educated to elementary level, 54.1% were farmers, and 44.7% had hunted for more than 10 years. Of only 35.3% of hunters that responded to the question as to why they hunt, 25.9% said they hunted for food and the remainders said that they hunted for sport. 55.8% go hunting in one or two weeks a month, and 34% go hunting on Fridays. 56.5% of hunters use their own vehicles, and 36.5% use boats for hunting. For 70.5% of hunters, the main targets are ducks (*Anas* spp.), while 29.5% hunt mainly ducks and Eurasian Coot *Fulica atra*. 55.3% shoot fewer than 5 birds per hunting trip and 37.6% shoot 5–10 birds per trip. According to the questionnaires, 26.3% of the birds killed were mostly Eurasian Coots, 18.7% were ducks, and 55.0% were ducks or coots. 66.2% of respondents believed that the population of waterbirds has been declining in recent years.

گمیشان جزو مناطق شکار ممنوع کشور بوده و تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست می‌باشد. این مطالعه بر اساس توزیع و تکمیل حضوری ۱۸۵ پرسشنامه در بین شکارچیان منطقه طی روزهای ۸–۶ دی و ۴، ۱۱ و ۲۵ بهمن ۱۳۷۵ و در سه روز آخر هفته (چهارشنبه، پنجشنبه و جمعه) انجام شده است. سوالات پرسشنامه شامل بر سن، تحصیلات، شغل، سابقه شکار، هدف شکار، تعداد دفعات شکار، وسیله نقلیه، علاقه به شکار، تعداد پرند شکار شده، تنوع پرندگان شکار شده و وضعیت حضور پرندگان در تالاب می‌باشد که پس از تکمیل و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، بر اساس فراوانی پاسخ‌های داده شده به جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل پاسخ‌ها پرداخته شده است.

نتایج

بررسی ۱۸۵ پرسشنامه تکمیل شده توسط شکارچیان نشان داد: ۱- سن: ۶۸/۳٪ شکارچیان در گروه سنی ۴۰ سال و بالاتر و بقیه کمتر از ۳۰ سال بودند. بیشتر شکارچیان بالای ۴۰ سال ساکن شهرها و روستاهای مجاور تالاب و اصطلاحاً بومی

تالاب گمیشان با مساحتی در حدود ۱۷۷۰۰ هکتار در ۲۵ کیلومتری شمال شرقی شهرستان بندر ترکمن و ۱ کیلومتری غرب روستای کریم ایشان در مجاورت دریای خزر در مختصات جغرافیایی ۳۷°۱۱' شمالی و ۵۳°۵۷' شرقی و در امتداد مرز بین ایران و ترکمنستان در خاک کشور ترکمنستان واقع شده است. ضلع جنوبی در این تالاب مصب رودخانه گرگانرود واقع شده است و قسمت شمالی آن در خاک کشور ترکمنستان به رودخانه اترک ختم می‌شود. تالاب گمیشان یکی از مهم‌ترین مکان‌های جذب پرندگان آبی در جنوب شرق دریای خزر می‌باشد (Ghaemi 1993, Mehrjou 1992, Riazi 2002, Scott 1995). این تالاب در سال ۲۰۰۱ در فهرست تالاب‌های بین المللی کنوانسیون تالاب‌ها (رامسر) به ثبت رسید و امروزه می‌توان آن را به عنوان یکی از مهم‌ترین تالاب‌های کشور محسوب نمود. بیشتر اهالی این ناحیه از راه دامداری، شکار و صید، صنایع روستایی و نمدمالی امرار معاش می‌نمایند. بنابر این شکار و صید یکی از منابع اصلی تامین غذای اهالی محسوب می‌شود. عوامل تهدید کننده آن عمدتاً شامل حضور شکارچیان، صیادان، تردد قایق‌های متعلق به سازمان شیلات در سطح تالاب، تجمع زباله، نصب دام هوایی و گردشگری می‌باشد. بخش شمالی تالاب

هدف عمده آن‌ها از شکار پرندگان آبی رفع نیازهای تغذیه‌ای خانواده‌شان می‌باشد. در منطقه به شکارچیان شهرهای گمیشان، بندرترکمن، کردکوی و روستاهای مجاور شکارچیان بومی و به افرادی که از شهرهای آمل، بابل و سایر شهرها به شکار می‌آیند، غیربومی گفته می‌شود. مسافت زیاد تالاب گمیشان از شهرهایی مانند ساری، آمل، بابل و قائمشهر باعث می‌شود که شکارچیان غیربومی نتوانند هر هفته به شکار بیایند. افراد بومی سه روز هفته را به شکار می‌آیند. شکارچیان مناطق شهرهای نزدیکتر یک روز در هفته و شکارچیان غیربومی ۲ روز در هفته که به علت بعد مسافت مجبور به اقامت شبانه در منطقه می‌باشند. بنابه گفته اکثر شکارچیان، بیشترین موفقیت در شکار مربوط به روز چهارشنبه می‌باشد که دلیل آن مربوط به اولین روز شکار، ازدحام شکارچیان در سایر روزها و فرار پرندگان در روزهای بعد بخصوص جمعه‌ها می‌باشد که به علت تعداد زیاد شکارچی در روز جمعه، کمترین تعداد پرند در همین روز شکار می‌شود. به طور کلی ۶٪ در روز چهارشنبه به شکار می‌آیند که این دسته اغلب ترکمن‌های بومی هستند، ۳۴٪ جمعه‌ها را به شکار می‌آیند که این گروه شامل شکارچی‌های بومی که هر روز به شکار می‌آیند و شکارچی‌هایی که دو روز در منطقه بود می‌شود.

۷- وسیله نقلیه: وسیله نقلیه‌ای که افراد با آن به شکار می‌آیند یکی از عوامل تعیین کننده در ترکیب شکارچیان بومی و غیربومی و همچنین شکارچیان تفریحی و تغذیه‌ای است. به طوری که ۷۶/۵٪ افرادی که با وسایل نقلیه شخصی به شکار آمده بودند، شکارچیان تفریحی بودند و ۲۳/۵٪ نیز با وسایل نقلیه عمومی به شکار آمده بودند. وسیله نقلیه شکارچیان بومی بیشتر موتورسیکلت و برای شکارچیان غیربومی ماشین‌های صحرایی بود. عده‌ای نیز حتی با مینی‌بوس و وسایل نقلیه عمومی خود را به نزدیکی محل شکار می‌رساندند. استفاده از قایق برای شکار در میان ۳۶،۵٪ از پاسخگویان رایج بود که عمدتاً شکارچیان بومی با شغل اصلی ماهیگیری و شکار پرند بودند که دارای این وسیله بودند.

۸- علاقه به شکار: ۷۰/۵٪ از شکارچیان علاقه اصلی خود را اردک و ۲۸/۲٪ نیز اردک و چنگر تواما و تنها ۱/۳٪ از پاسخگویان تمایل به شکار چنگر داشتند. در مورد این سوال که به شکار چه گونه‌ای از پرندگان علاقه خاص یا حتی علاقه بیشتری دارید؟ پاسخ‌ها دارای اطمینان زیاد نمی‌باشد، چون شکارچی‌ها یا برای تفریح و یا برای تغذیه به شکار می‌آیند. گروهی که هدف اصلی آن‌ها از شکار تغذیه خانواده است انتخاب اردک به عنوان پرند فراوان‌تر و دست‌یافتنی‌تر را زیاد مهم جلوه نمی‌دهند. شکارچسانی که به قصد تغذیه نیامده‌اند و هدف اصلی

می‌باشند. شکارچیان بومی که اغلب ترکمن نیز هستند، هدفشان از شکار تامین غذای خانواده است.

۲- تحصيلات: ۳۵٪ از شکارچیان دارای تحصيلات ابتدایی و ۲۸٪ بی‌سواد بودند که این گروه شامل ترکمن‌های بالاتر از ۴۰ سال می‌شد. در میان شکارچیان ۲۲/۳٪ نیز دارای تحصيلات بالاتر از دیپلم بودند که بیشترشان ساکنان شهرهای اطراف مرکز استان بودند و در واقع همان شکارچیان غیربومی بودند. شاید علت این درصد بالا این بود که در حدود نیمی از پرسشنامه‌ها در روز جمعه پر شده بود که در این روز احتمال حضور شکارچیان برای تفریح افزایش می‌یابد و طبیعتاً این افراد دارای تحصيلات بالاتری هستند.

۳- شغل: ۵۴/۱٪ از پاسخگویان کشاورز و ۲۴/۷٪ کارمند بودند و همچنین ۴/۷٪ نیز شغل اصلی آن‌ها شکارچی بود که این درصد اندک همان ترکمن‌های بومی هستند.

۴- سابقه شکار: طبق جواب‌های داده شده، ۴۴/۷٪ از شکارچیان دارای سابقه شکار بیش از ۱۰ سال بودند و ضمن سوالات شفاهی نیز معلوم شد که تعداد شکارچیان با سابقه نیز هر روز کمتر از قبل می‌شود. این نتیجه‌گیری را می‌توان از درصد شکارچیان تفریحی که دارای سن کمتر و سابقه کمتری نیز می‌باشند دریافت.

۵- هدف شکار: ۲۵/۹٪ از پاسخگویان هدف خود را از آمدن به شکار جنبه تغذیه‌ای و ۹/۴٪ جنبه تفریحی اعلام نمودند. افرادی که هدف خود را از شکار جنبه تغذیه‌ای بیان می‌کردند، بیشتر ترکمن‌های منطقه بودند که این حرفه را شغل اصلی خود می‌پنداشتند و بر این عقیده بودند که تالاب گمیشان یکی از منابع خدادادی است و نیازهای تغذیه‌ای مردم از سال‌ها قبل تا حدود زیادی به این تالاب وابسته بود و تالاب گمیشان از منابع اصلی تامین پروتئین نزد مردم منطقه به شمار می‌رود.

۶- تعداد دفعات شکار: تعداد دفعاتی که شکارچیان به شکار می‌آمدند به عوامل متعددی بستگی داشت. با اندکی تامل از میان پاسخ‌های داده شده می‌توان دریافت که عوامل موثر بر آن عبارتند از: دوری و نزدیکی محل زندگی شکارچیان بومی و غیربومی از تالاب گمیشان، محدودیت‌های حفاظتی سازمان حفاظت محیط زیست در روزهای شنبه تا سه‌شنبه، نیازهای مختلف و اهداف متفاوت شکارچیان و یا به عبارتی شکار تفریحی و تغذیه‌ای، مشکلات ناشی از تهیه وسایل شکار و هزینه هر هفته از شکار. ۵۸/۸٪ از افراد یک یا دو هفته در ماه به شکار می‌آیند و ۲۷٪ هر هفته به شکار می‌آیند که شغل اصلی آن‌ها شکارچی بوده و محل زندگی آن‌ها نزدیک تالاب بوده و یا اینکه

۱۱- وضعیت حضور پرندگان در تالاب: در پاسخ به این سوال که وضعیت پرندگان در تالاب نسبت به سال‌های گذشته از نظر فراوانی و تعداد چگونه است؟ $66/2\%$ عقیده داشتند که تعداد پرندگان کاهش یافته است آن‌ها این نتیجه‌گیری را از کاهش میزان شکار پرندگان توسط شکارچی‌ها استنباط کرده بودند و اکثراً افراد با تحصیلات کمتر بوده‌اند و احتمال این می‌رود که منظور از کاهش تعداد پرنده برای آن‌ها، کاهش تعداد پرندگان شکار شده و یا کاهش تعداد پرنده در قسمت خاصی از تالاب می‌باشد. آن‌ها عقیده داشتند که با اقدامات حفاظتی سازمان حفاظت محیط زیست بیشتر پرندگان در قسمت‌های حفاظت شده تالاب هستند و شانس و موفقیت آن‌ها برای شکار کاهش پیدا کرده است اما در میان بقیه شکارچیان که عقیده بر افزایش تعداد پرندگان بعد از اقدامات حفاظتی داشتند، تعداد تحصیل کرده‌ها نسبتاً بیشتر بود.

تالاب گمیشان از دیرباز برآورنده نیازهای تغذیه‌ای مردم حاشیه تالاب بوده است. قائمی (Ghaemi 1993) طی بررسی خود در یک روز جمعه در سال ۱۳۶۶ دریافت که تعداد ۶۹۶ نفر شکارچی، حدود ۲۲۳۶۹ فشنگ را مصرف کرده و ۷۰۳۷ پرنده را شکار کردند. لذا ضروری است در زمان صدور پروانه شکار، نیازهای و اهداف مردم از شکار و توان منطقه در جذب شکارچیان در نظر گرفته شود تا ضمن حفظ نسل پرندگان، امرار معاش بومیان منطقه از طریق شکار پرندگان آبی به مخاطره نیفتد. اگرچه این مطالعه بیشتر بازگوکننده نظرات شکارچیان می‌باشد، اما با مطالعه پاسخ‌های داده شده به سوالات، می‌توان تدابیر جدیدی را که در مدیریت شکار پرندگان آبی موثر واقع شود اتخاذ نمود. همچنین اجرای برنامه‌های آموزشی جهت تنویر افکار عمومی، بخصوص در بین بومیان حاشیه تالاب می‌تواند نقش موثری در حفظ و حراست از ارزش‌های اکولوژیک تالاب گمیشان داشته باشد.

آن‌ها شکار ورزشی است، هر پرنده‌ای می‌تواند برای آن‌ها جالب باشد. چون هدف اصلی آن‌ها فقط موفقیت در شکار پرنده است نه انتخاب بین پرندگان. به همین دلیل این گروه حتی از شکار پرندگان حمایت شده و ممنوع و غیرگوشتی نیز هیچگونه پرهیزی ندارند و دست خالی نیامدن از شکار مهم‌تر از انتخاب گونه‌ای خاص برای شکار است. مشاهده چندین قطعه فلامینگو و اگر در بین پرندگان شکار شده خود گواهی بر این مدعاست.

۹- تعداد پرنده شکار شده: در پاسخ به این سوال که در هر نوبت از شکار چند پرنده شکار می‌کنید؟ $55/3\%$ کمتر از ۵ قطعه، $37/6\%$ ۱۰-۵ قطعه و $3/7\%$ نیز بیش از ۱۰ قطعه را اعلام کردند. دسته آخر اعتماد ما را به پاسخ سوال‌ها امیدوار کردند چرا که شکار بیش از ۱۰ قطعه پرنده در هر نوبت ممنوع می‌باشد. با این حال به دلیل اعتماد به پرسشگران از بیان چنین حقیقتی ترسی نداشتند.

۱۰- تنوع پرندگان شکار شده: در میان پرندگانی که از تالاب گمیشان شکار می‌شوند، چنگر و اردک بیشترین تعداد را دارا می‌باشد که این پاسخ در جواب اکثر شکارچیان به چشم می‌خورد. با توجه به اینکه چنگر بیشترین پرنده آبی است که در تالاب‌ها و سواحل دریای مازندران شکار می‌شود می‌توان نتیجه گرفت که به طور کلی شکارچیان به دنبال تعداد بیشتر پرنده هستند تا یک پرنده خاص. $26/3\%$ شکارچیان تنها چنگر و 55% چنگر و اردک و $18/7\%$ نیز تنها اردک را شکار می‌کنند.

با مقایسه پرندگان مورد علاقه به شکار در مقابل پرندگان شکار شده می‌توان دریافت که علاقه $73/7\%$ از شکارچیان در میان پرندگان قابل شکار اردک می‌باشد ولی تنها $18/7\%$ از پرندگان شکار شده بر اساس علاقه باطنی شکارچیان بود؛ یعنی حدود 30% از شکارچیان آنچه را شکار می‌کنند جدای از علاقه آن‌ها به یک گونه خاص است.

REFERENCES

- Balmaki B., Behrouzi-Rad B. & Barati A. 2005. Survey of determination of hunting rate of migrant waterbirds in Gilan province. *Journal of Environmental Studies* **36**: 41-50 [In Persian]
 Ghaemi R.A. 1993. Importance of Gomishan wetland as a migratory bird habitat. *Abzian* **26/27**: 4-8. [In Persian]
 Mehrjou A.R. 1992. A study of diversity, density and distribution of migrant waterbirds in

- Gomishan wetland. MSc thesis, Environmental Science. University of Tehran. [In Persian]
 Riazi B. & Shariat M. 2002. Ecological study of waterfowls in Gomishan wetland. *Journal of Environmental Sciences & Techniques* **11**: 83-103. [In Persian]
 Scott D.A. (comp.) 1995. *A Directory of wetlands in the Middle East*. IUCN & IWRB.

